

MORAL İKTİSADI VE LÉON WALRAS

Ercan Eren

 Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, eren@yildiz.edu.tr

Başvuru Tarihi/Application Date: 13 Haziran 2019

Kabul Tarihi/Acceptance Date: 30 Kasım 2019

ÖZET

İktisat teorisinin belki de en yanlış bilinen iktisatçısı Leon Walras'tır. Genel düşünce, gerçekçi olmayan tam rekabet piyasasıyla genel denge analizini temel alan soyut, matematiksel iktisadın öncüsü olduğu yönündedir.

Walras, Marksist olmayan sosyalist Neoklasik iktisat geleneğinin de öncülerindedir. Görüşlerinin kalkış noktası sosyalizmdir ki onun da arkasında moral iktisadı hakkındaki düşünceleri vardır.

Bu çalışmada, ilk olarak moral iktisadı kavramı ele alınacak, daha sonra Walras'ın sosyalizmi incelenerek, düşündüğü sosyalizmi gerçekleştirmede bilime yüklediği rol değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Moral Ekonomisi, Léon Walras, Sosyalizm, Politik İktisat

ABSTRACT

L. Walras might be one of the most misunderstood economists. The common understanding is that he is the pioneer of unrealistic perfect competition market and the abstract and mathematical economics, which are based on the general equilibrium analysis.

Walras is also a pioneer of the non-Marxist socialist neo-classical economy.

The origin of Walras' ideas is socialism that is backed by his ideas on morality economics.

In this work, we first focus on the moral economics concept. We then examine Walras' socialism, and the role of science in realization of this socialism

Keywords: Moral Economics, Léon Walras, Socialism, Political Economy

1. Giriş

“... Değerlendirmeler araştırmaya baştan sona girer: yaklaşımı belirleme, kavramların tanımı, kullanılan ve böylece gözlenen gerçekler, sonuç çıkarım yöntemi ve hatta sonuçların sunulma tarzının belirlenmesi”. G. Mrydral (1972, 162)

İktisat teorisinin belki de en yanlış bilinen iktisatçısı Leon Walras'tır. Genel düşünce, gerçekçi olmayan tam rekabet piyasasıyla genel denge analizini temel alan soyut, matematiksel iktisadın öncüsü olduğu yönündedir.

Gerçekte Walras'ın savunduğu tam rekabettir. Onun için tam rekabet, özgürlük ve eşitliğin bir arada gerçekleştiği durumu, gerçek bir dünyayı değil, ideal bir dünyayı ifade etmektedir. Walras hiçbir zaman kapitalizmi savunmamıştır,

Walras, aynı zamanda Marksist olmayan sosyalist Neoklasik iktisat geleneğinin de öncülerindedir. Walras'ın görüşlerinin kalkış noktası sosyalizm, onun da arkasında moral iktisadı hakkındaki düşüncesidir.

Walras'ın amacı pür ekonomi (bilim) yardımıyla, eşitlik ve özgürlüğün sağlandığı (sosyal ekonomi, moral ekonomisi) ekonomiyi hayata geçirmektir (uygulamalı iktisat).

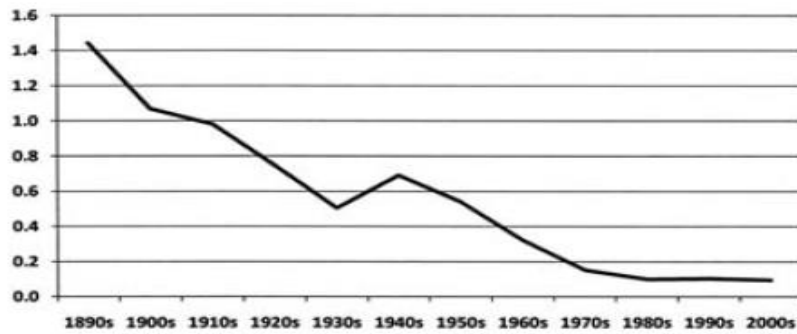
Çalışmada, ilk olarak moral iktisadı kavramı ele alınacaktır. Daha sonra Walras'ın sosyalizmi incelenerek, düşündüğü sosyalizmi gerçekleştirmede bilime yüklediği rol değerlendirilecektir.

2. Moral Bilim¹

İktisat temelde moral bilimdir, doğal bilim değildir. J.M.Keynes, J. M. Keynes to Harrod, 4 July 1938

Smith'in modelini kullanan Charles Darwin, insan ve diğer hayvanlar arasındaki en büyük farkın rasyonel akıl değil, işbirliğinin yaygınlaşmasını kuvvetlendiren etik(moral) değerler (capabilities) olduğunu gözlemiştir. (Wight, 2015, 6)

Moral felsefesi/ Bilimi son yıllara kadar kısmen unutulmuş kavramlardır.² (Şekil 1) Son yıllarda kavramın kullanılmasında belirgin bir artış gözlenmektedir.

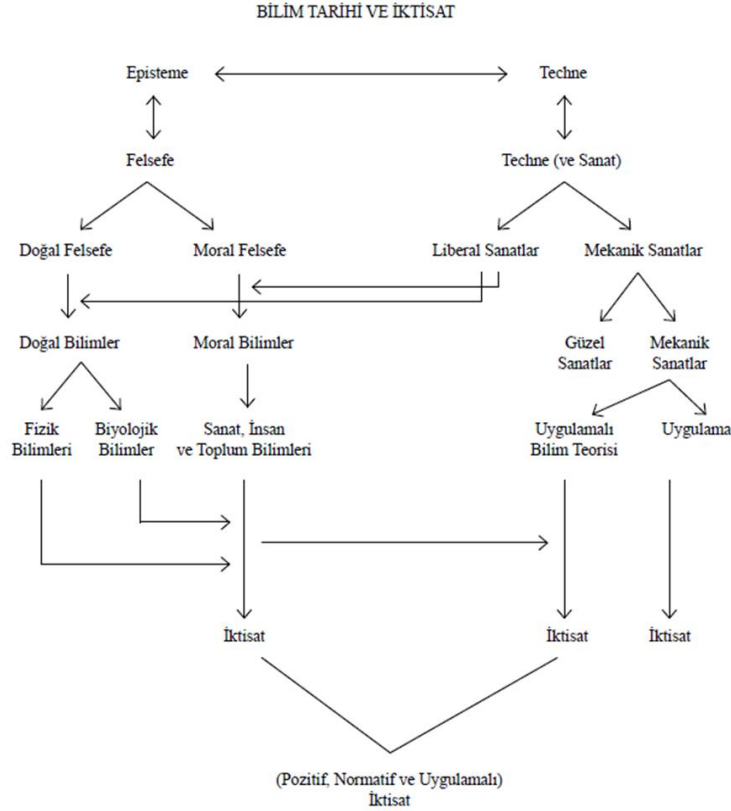
Şekil 1. Önde Gelen Dergilerde “Fayda” Kavramına Oranla “Ahlak” Kavramının Azalması (Hodgson, 2013)

¹ Geniş bilgi için Bkz. Aranzadi, 2018; Arrow, vd.2017; Baker ve White,2016; Beckerman, 2017; Boulding, 1969; Bowles, 2016; Carrier, 2018; Cato ve Lutz, 2018; Davis, 2018, 2019; Götz, 2015; Hajnal, 2018; Hausman, 2006; Hodgson, 2013; Juurikkale, 2018; Klamer, 2017; Kranton, 2019; Pandit, 2016; Irene ve Staveren, 2009, Rogan, 2017; Rona ve Zsolnail, 2017, 2018; Sayer, 2000; Wight, 2015.

² En eskisi 1886, en yeni 1938 yılından beri yayımlanan, American Economic Review, Econometrica, Economic Journal, Economica, Journal of Political Economy, Oxford Economic Papers, Quarterly Journal of Economics, Review of Economic Studies, Review of Economics and Statistics, and Southern Economic Journal, on dergide Morality (ve ethics) ve Utiliy kavramlarının kullanım oranlarıdır. (Hodgson, 2013, 23-24)

Gerçekte iktisadın temelinde moral felsefesi çok daha önceliklidir. Modern iktisadın kurucularından A.Smith, T.Malthus, Jevons, vb. Profesör olarak ilk yükseltelen iktisatçılar, üniversitelerin moral felsefesi bölümlerine atanmışlardı. Aynı şekilde Walras ve Menger de, uygulamalı etik olarak da adlandırılan hukuk fakültelerine profesör olarak atanmışlardı. 20. yy.'a kadar iktisat geniş anlamda moral felsefesi içinde kabul edilirdi. (Pandit, 2016, 3)

19. yy. ve hatta 20.yy.'a kadar iktisada moral bilimin uygulanması olarak yaklaşılmıştı. (Şekil 2)

Şekil 2. Bilim Tarihi ve İktisat

Moral Bilim: Antropoloji, kültür ve sosyoloji temellerinde, değerler seti çerçevesinde insanın insanlarla ilişkisinin incelenmesidir.

Moral ekonomisi: Değerler setinden hareketle iktisadi faaliyetlerinin şekillenmesini incelemektir.

Geniş anlamda moral ekonomisi, ekonomik işlemleri özgecil (altruistic, bencil olmayan, yardımlaşmacı) anlamının kurgusudur.

Moral iktisatçılara göre, iktisat değerlerin gerçekleşmesine çalışan bir disiplindir. (Klamer, 2018)

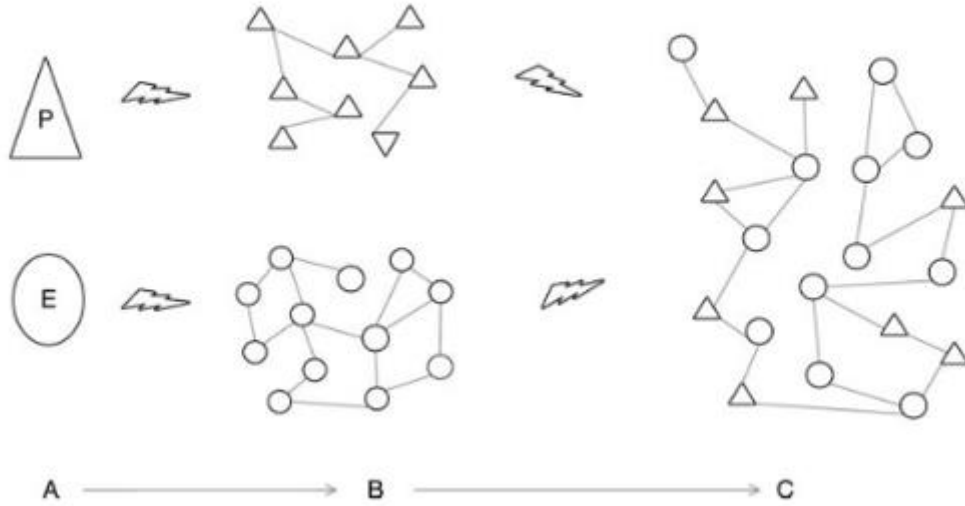
Moral Değerler: Etik, ahlak, temelinde; mutluluk, erdem, adalet, din, kimlik, rasyonellik, özgecilik, kendi çıkarını gözetme, güven, itimat, işbirliği, karşılıklılık, özgürlük gibi değerlerdir.

Moral değerlerdeki kavramların büyük kısmı psikoloji ve davranışsal iktisatta da sık kullanılan kavramlardır. Fakat aralarında temel ayrılıklar vardır. Davranışsal iktisatta yukarıdaki kavramlara birey açısından yaklaşılır, birey temeldir. Moral iktisadında kalkış noktası, antropoloji, sosyoloji, tarihten hareketle toplumdur, sosyal normlardır. Empati, paylaşmak, iş birliği, niyet arayışı, karşılıklılık, ikinci insan perspektifine ihtiyaç duymaktadır. (Keane, 2019) Örneğin ultiatom oyununun adaletini, sosyal ilişkiler olmaksızın, bireysel psikoloji sınırlı

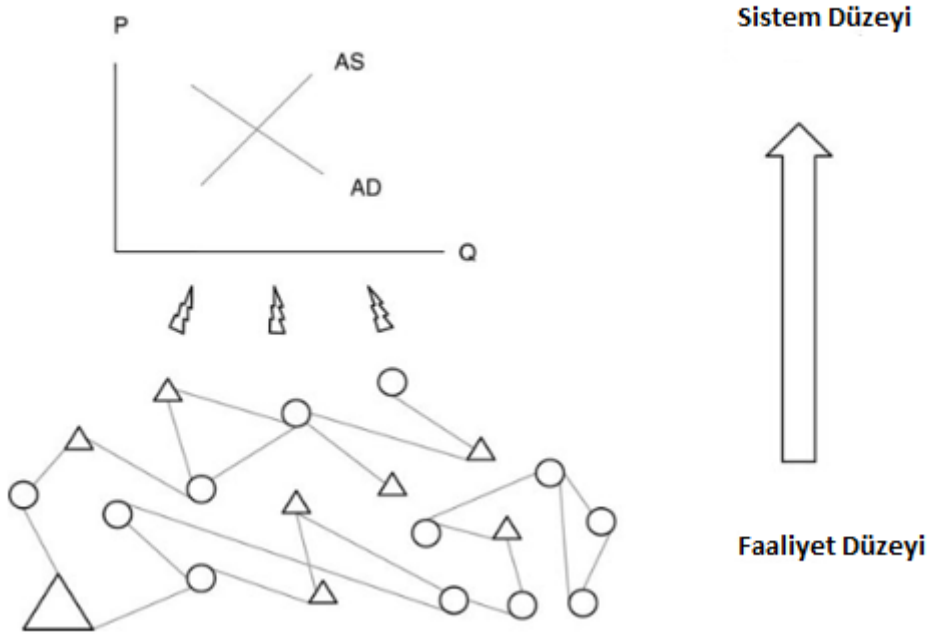
açıklamaktadır. Bir başka örnek moral iktisadında atomize birey söz konusu olamaz. İşbirliği ve karşılıklılık arasında yakın bağlantı vardır.

Bireysel anlamda insanlar kendi çıkarını düşündüğü halde niçin işbirliği yaparlar? Yanıt, karşılıklılıktır.

Moral iktisadında iktisadi ve sosyal(politik) alan birbiriyle iç içedir, ayrılamaz. (Wagner, 2016) (Şekil 3 ve Şekil 4)

Şekil.3. Ekonomik ve Politik Nesnelerin Birbirine Karışması

Şekil.4. Ağ Örüntüsü ve Sistem Performansı

Bu noktada şu soruda ilginç olabilir; İnsanlar bencil, kendi çıkarını düşündüğü için mi kapitalizm var; kapitalizm olduğu için mi kendi çıkarını düşünmektedirler.

Moral bilim ve moral ekonomisi çoğu zaman başka bilimlerle iç içedirler. Moral Bilim, insan bilimleri, metafiziksel bilimler, sosyal bilimler, manevi bilimler kavramları bazen birbiri yerine kullanılabilir. Aynı durum moral iktisadı, politik iktisat, sosyal ekonomi, normatif iktisat, insancıl ekonomi (human ekonomisi), sosyo-ekonomi kavramları için de geçerlidir.

Moral felsefesi ve dolayısıyla iktisadının başlangıç noktası olarak genellikle Aristo alınmaktadır. Aristo'nun insanı sosyal bir varlık (politik bir hayvan) olarak tanımlaması, toplum(değer)- birey ilişkilerinin kalkış noktasıdır. Aristo'da devlet, mutluluk, erdem, adalet öne çıkan kavramlardır. Aristo'da nihai amaç mutluluktur. (Ims, 2017) Devamında doğal hukuktan özellikle söz etmek gerekir. İzleyen süreçte orta çağ düşünürleri, özellikle Thomas Aquino'nun Aristo, doğal hukuk ve Katolik dini düşüncesinin sentezi önemlidir. Süreci aydınlanma dönemi izlemektedir. Burada özellikle farklı aydınlanma yorumları olduğunu belirtmek gerekir. Rasyonalizm(Fransız), bencillik, gelenek(İskoç) ayrı aydınlanma düşüncelerini yansıtmaktadırlar. Bu arada A.Smith'in düşüncelerinin temelini İskoç aydınlanma düşüncesi olduğunu belirtmek gereklidir.

A.Smith, T.Malthus, J.M.Keynes(1938) ve K.Boulding(1969) iktisadın moral bilim olduğunu belirten iktisatçıların başında gelmektedirler. Bu gün moral iktisadı tartışmalarında tarihsel ve güncel olarak öne çıkan isimler A.Smith, Max Weber, K.Polanyi, J.M.Keynes, K.Boulding, Amartya Sen, Rawls, Nozick, G.Hodgson, D.McCloskey, E.Ostrom, S.Bowles, A,Klamer, P.Rona gibi isimlerdir.

P.Rona ve L.Zsolnai'ye (2017, 271-274) göre moral iktisadından hareketle, gerçekçi bilim anlayışı için aşağıdaki başlıklarda bugünkü iktisat bilimi yenilenmelidir:

1. İktisat doğal bilimlere benzemez, ontolojik olarak nesnel süjeye sahip değildir, çünkü ekonomik yaşam, maddeden farklı olarak, insan niyetinin (amacının) ürünüdür. İktisadın objeleri, düşüncenin, teorinin ürünüdür.
2. Amaçlılık (niyetlilik), ekonomik fenomenlerin kurucu ve indirgenemez bir unsurudur. Doğal dünyanın objelerine benzemez, ekonomik objeler insan aklından türetilir. Niyetlilik, daha sonra döngesellikle iç içe geçmiştir. Çünkü ekonomik olayların her biri diğerini etkiler. Ekonomik olgu, tarihsel zaman ve mekânda oluşur.
3. Halk, pratik bilgiyi (veya bilgeliği) kullanarak iktisadi kararlar alır. Pratik bilgi, bizim aksiyon yapmak için nedenlerimizin yansıması ve eleştirel değerlendirmesidir. Pratik bilgi, bizim toplam kapasitemizdir. Hislerimiz, zevklerimiz, deneyim, dürtü ve rasyonel akıl yürütme kapasiteye dâhildir. İktisat, teorik pür bilgiden ziyade pratik bilginin biçimidir.
4. Ekonomik yaşamda ontolojik olarak farklı ajan tipleri vardır. İnsanlar, özgür isteğe ve bilince sahip insanların hareketi; organizasyonlar, farklı moral kapasitelerde yapay insanlar gibi hareket ederler. Ekonomik etkileşimler, bireyler arasında, birey organizasyonlar arasında ve organizasyonlar arasında ontolojik olarak farklıdır. Ontolojik olarak farklı ekonomik etkileşimler tek bir modelde tasvir edilemeyebilir. Ontolojik olarak farklı ajan tipleri için farklı ajanların etkileşimlerini geliştirmek için farklı stratejiler geliştirilmelidir.
5. Ana akım iktisadının atomistik varsayımının tersine, ekonomik ajanlar ilişkisi iktisadi yaşamda temel rol oynar. İktisadi ajanların seçimlerinin ana belirleyicisi, diğerleriyle ilişkiler ağının (network) kararlar üzerine etkisidir. Ajanların seçim ve aksiyonları, diğer ajanlarla ilişkileri muhafaza ettirir, güçlendirir, inisiyatif sağlar, geliştirir veya kırar,

mahveder. Kimlik ve kendi bilgisi, ajanların ilişki bağının yönetilmesinde kritiktir. İyi, anlamlı ve karşılıklı faydalı ilişkiler, ajanların iyi olmalarına önemli derecede katkıda bulunur, sürdürülebilirliği ve rekabetçi avantajı artırır.

6. Ekonomik ajanlar farklı motivasyona sahiptirler. Bazı sosyal, bazıları anti sosyaldir, geri kalını kendi çıkarını düşünür. Ajanların motivasyonu kısmen istikrarlıdır. Fakat davranışı içeriğinde değişebilir. İnanç sistemleri önemlidir.
7. İyi çalışan bir piyasa ekonomisinde, politik yönetim ve sosyal sorumluluk dengeli ve birlikte çalışır.
8. Hediye ve bedavacılık, insan yaşamının temel gerçekleridir.
9. İnsan mutluluğu ve refah çok yönlü, kompleks bir olgudur.
10. Korporasyon aktör ve faaliyet arasındaki birliğin kesilmesi sonucu doğmuştur. Firma içinde çıkar çatışmaları, farklı etik değerler ortaya çıkmıştır.
11. İktisadi yaşamda farklı iş örnekleri tanımlanmalıdır; 1. Kar amaçlı. 2.Sosyal ve finansal misyonların birleşmesi. 3. Sosyal misyonlar.
12. Para çok güçlü fakat karmaşık bir kurumdur. Fonksiyonları bir birinden ayıramaz. Çürüme ve yozlaşma göstergesi de olabilir.
13. Mevcut ekonomilerde adalet açığı hayli yüksektir: sosyal eşitsizlik, çok sayıda insan kaybı, biyosferin kötüleşmesi, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması.
14. Adalet çok yönlü bir kavramdır, hepsini kapsayan tek bir teori yoktur.
15. Küresel mallar (iklim istikrarı, biyolojik çeşitlilik, su ve vb.) insanlığın sürdürülebilirliği açısından hayattır.

3.L.Walras ve Moral İktisadı

3.1.Walras'ın Kitaplarının İçerikleri

Walras, 1874 yılında tasarladığı kitap dizisinin ilkinin (*Éléments d'économie politique pure*, *Elements of Theoretical Economics*) yayınlamıştır. Amacı iki kitap daha yazmaktır; Sosyal İktisat ve Uygulamalı İktisat. Walras, 1890 yılında kitap hazırlıklarına başlamış, fakat sağlık sorunları nedeniyle 1892 yılında emekli olmuştur. Bunun üzerine yeni kitap yazmak yerine, daha önceden yayımladığı *Sosyal İktisat* (*Études d'économie sociale*, *Studies in Social Economics*) ve *Uygulamalı İktisat* (*Études d'économie politique appliquée*, *Studies in Applied Economics: Theory of the Production of Social Wealth*) makalelerini düzenleyerek 1896 ve 1898 'de kitap olarak yayımlamıştır. Bu kitaplardan *Sosyal İktisat* ancak 2010, uygulamalı *Uygulamalı İktisat* 2005 yılında İngilizceye çevrilmiştir. (Daal ve Walker, 2010)³

Walras'ın eksik ve hatta yanlış anlaşılmasında Fransızca yazması da etkili olmuştur. Walras'ın temel eseri kabul edilen *Éléments d'économie politique pure*(1874), 1954 yılında İngilizceye çevrilmiştir. Gerçek ve doğru tercümesi ise ancak 2014 yılında (*Elements of Theoretical Economics or the Theory of Social Wealth*) gerçekleşmiştir. Belki de birçok kimse “tanımlan” Walras'ı tanımıştır. Gerçekte o kitapta da Walras kendini doğru olarak tanıtmıştır.

---

³ Daal ve Walker, 2010'a yapılan atıflar Sosyal İktisat kitabının tercümesine yazılan giriş makalesindedir.

Léon Walras, Elements of Theoretical Economics

or The Theory of Social Wealth

Translated and edited by

DONALD A. WALKER

Indiana University of Pennsylvania

JAN VAN DAAL

Triangle, University of Lyons-2

Cambridge University
Press, 2014

Şekil.5. *Elements of Theoretical Economics or the Theory of Social Wealth* kitabının ön kapağı

Pür İktisadın İçindekileri, 1. Bölümü daha ayrıntılı olmak üzere ana hatları ile aşağıdaki gibidir;

BÖLÜM 1: İKTİSADIN NESNESİ VE BÖLÜMLERİ

Ders1: Adam Smith'in ve Say'ın Tanımları

Ders 2: Bilim, Sanat ve Etik Arasındaki Fark

Ders 3: Sosyal Servet. Kıtlığın Üçlü Sonuçları. Değişimde Değer Gerçeği ve Ekonomik Teori.

Ders 4: Endüstri Gerçeği ve Uygulamalı İktisat. Mülkiyet Gerçeği ve Sosyal İktisat.

BÖLÜM II: DEĞİŞİM TEORİSİ

BÖLÜM 3: ÜRETİM TEORİSİ

BÖLÜM IV: SERMAYE OLUŞUMU VE KREDİ TEORİSİ

BÖLÜM V: PARA TEORİSİ

BÖLÜM VI: FİYAT SABİTLEME, TEKEL VE VERGİLEME

Bölüm 1'de görüldüğü üzere iktisadı (political economy) üçe ayırmaktadır; (Pür İktisat) Ekonomik Teori(bilim), Uygulamalı İktisat (sanat) ve Sosyal İktisat (etik). İktisat üçüyle bir bütündür. Nedense Bölüm 1'deki Walras'ın yaklaşımları son yıllara kadar neredeyse göz ardı edilmiştir.

Studies in Social Economics

Léon Walras

Translated by Jan van Daal and
Donald A. Walker

Routledge, 2010

Şekil.6. *Studies in Social Economics* kitabının ön kapağı

Sosyal Ekonomi kitabın ana başlıkları şunlardır:

Bölüm 1: SOSYAL İDEALİ ARAMAK

1: *Sosyalizm ve Liberalizm*

2: *Toplumun Genel Teorisi: İktisat ve Sosyal Bilimin Bugünkü Durumu*

3: *Toplumun Genel Teorisi: İnsanın(Bireyin, of man) ve Toplumun*

4: *Uzlaşma veya Sentezin Yöntemi (1. Sentezin Yöntem İlkeleri, 2. Sosyalizm ve Liberalizmin Sentezi, 3. Faydacılık ve Moralizmin sentezi, 4. Komünizm ve Bireyciliğin Sentezi)*

Bölüm 2: MÜLKİYET

1: *Mülkiyet Teorisi*

2: *Sosyal Sorun*

3: *Entelektüel Mülkiyet Üzerine*

Bölüm 3: SOSYAL İDEALİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

1: *Toprağın Fiyat Teorisi ve Toprağın Devlet Tarafından Satın Alınması*

2: *Bilinmeyen Bir İktisatçı: Hermann Henry Gossen*

Bölüm 4: VERGİLER

1. *Lozan Konferansı Anıları*

2. *Gelir ve Sermaye Vergisi*

3. *Kadaströ ve Toprak Vergisi*

4. *Mali Problem*

Studies in Applied Economics

Theory of the production of social wealth

Léon Walras

Translated and introduced by
Jan van Daal

Routledge, 2005

Şekil.7. Studied in Applied Economics kitabının ön kapağı

Uygulamalı İktisat kitabının ana başlıkları şunlardır:

- a. Para (Yedi fasıl)
- b. Tekeller (Bir fasıl)
- c. Tarım, Endüstri, Ticaret (Üç fasıl)
- d. Kredi (Bir Fasıl)
- e. Bankacılık (İki fasıl)
- f. Borsa (Bir Fasıl)
- g. Bir Doktrin Taslağı

3.2.Sosyalizm Hakkında Fikirleri

1970'lere kadarki Walras üzerine çalışmalarda, onun sosyalist yönünden fazla söz edilmemiştir. Bunda Fransızca yazması kısmen etkili olmuştur. Temel yapıtı *Pür İktisat* bile 1950'lerin ortasında İngilizceye çevrilmiştir. O ise, her zaman sosyalist olduğunu söylemiş ve yazmıştır. Hatta Lozan Üniversitesi'ne ilk atandığında hemen daimi kadro verilmemiştir. Bunda sosyalist olmasının etkili olduğu belirtilmektedir (Baranzini, 2007; Eren, 2011)

Walras, yaşadığı dönemde sosyalistlerle yakın ilişki içinde olmuştur. Örneğin Georges Renard, (Revue Socialiste'in editörü idi) ile yakın ilişkisi vardı. Renard, Walras'ı "*Fransa'nın Karl Marx'ı*" olarak adlandırmıştır (Ménard, 2001, s. 173)

Walras, sosyalizm üzerine ve sosyalist dergilerde makaleler yayımlamıştır. Makalelerde sosyalizm ve liberalizm, bilimsel sosyalizm, bimetalizmin tehlikesi, uzlaşma yöntemi ve sentez, mülkiyet kuramı, mali problem gibi konuları ele almıştır.⁴ İlk ve son dönem çalışmalarının sosyalizm üzerine yoğunlaştığı söylenebilir.

---

⁴ Socialisme et libéralisme. [Lettres à M. Ed. Scherer.] ([*Le Travail*], octobre et décembre 1866, février 1867) [IX]

La science et le socialisme. (*Le Travail*, décembre) [VI] 1867

Le socialisme scientifique. (*Le Travail*, janvier) [VI] 1868

Ruchonnet et le socialisme scientifique. (Jubilé. [*Gazette de Lausanne*, 13 avril]) [VII] 1909

Le péril bimétalliste. (*Revue Socialiste*, 15 juillet) [X], 1895

Méthode de conciliation ou de synthèse. (*Revue Socialiste*, 15 avril) [IX] 1896

Théorie de la propriété. (*Revue Socialiste*, 15 juin et 15 juillet) [IX] 1896

Le problème fiscal. (*Revue Socialiste*, 15 octobre et 15 novembre) 1896 [IX]

Walras, Marksist anlamda sosyalist değildir. Her şeyden önce, emek-değer teorisini savunmaz, karşıdır. Fayda-değer teorisi çerçevesinde sosyalist görüşlerini geliştirmiştir.(1948 öncesi Neoklasik iktisat tartışmaları, Eren, 2017)⁵

Walras, 1870 yılında Lozan Üniversitesi'nde göreve başlarken sosyal etik ve iktisat biliminin ilkelerini öğretmeye çalışacağını belirtmiştir (Walker, 2001: 44). 1909 yılında bütün kariyeri boyunca yapmak istediğinin reel sorunlara uygulanabilir kuramlar geliştirmek olduğunu açıklamıştır. Amacı sosyal problemleri mümkünse “bilimsel olarak” çözmektir. “İktisat kuramı”nı adalet ve ekonomik amaçları başarmak için geliştirmiştir (Walker, 2001, s. xvii).

Walras'ın amacı neydi? 1909 yılında yaptığı veda konuşmasında, jübilesinde şunları söylüyordu: “Benim sosyalizmden anladığım, insani ve liberal sosyalizmdir”⁶ (Baranzini, 2007). Yaşamı boyunca sosyalist olduğunu söylemiştir. Sosyalizmden anladığı K. Marx'dan farklıdır. Amacı, adalet ve özgürlüğü bir arada gerçekleştiren piyasa ekonomisi yaratmaktır. Eşitlik sorununu hiçbir zaman göz ardı etmemiştir. Eşitliği ve özgürlüğü sağlayan bir model geliştirdiği iddiasındadır. Nitekim bu düşünceyle, 1905 ve izleyen yıllarda Nobel Komitesi'ne mektup yazarak, kendisini Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermiştir. Mektubunda kanıt olarak “*Éléments d'économie politique pur*” (Elements of Pure Economics, 1874–1877), “*Études d'économie sociale*” (Studies in Social Economics, 1896) ve “*Études d'économie politique appliquée*” (Studies in Applied Economics, 1898) kitaplarını sunmuştur. Özellikle ikinci kitabı, sosyalizm ve sosyal konular üzerine görüşlerini içermektedir (Sandmo, 2007).

Kısaca, Walras, kendi ifadesiyle akademik anlamda bilimsel sosyalistti. Gerçekte politik olarak da sosyalistti.

---

⁵ İktisatta unutulmuş veya göz ardı edilen bir düşünce geçmişi, Neoklasik iktisat ve sosyalizm üzerinedir. Neoklasik iktisata, piyasa veya piyasa işlevini yerine getiren merkezi kurul temeldir. Fiyatlar ilke olarak tam rekabet fiyatlarıdır. Fayda değer teorisi asıldır. Özel mülkiyeti savunan ve karşı çıkan da vardır. Bölüşümde adalet temeldir.

1948 Yılına kadar Neoklasik iktisatta güçlü bir sol gelenek vardır. Kitap ve özellikle makaleleri bu gün A sınıfı olarak adlandırılan dergilerde yayımlanma ve neredeyse birçok üniversite öne çıkan görüşü temsil etmekteydi. Neoklasik iktisattaki, genel olarak iktisattaki durum 1948 sonrası değişmiştir. 1948 sonrası soğuk savaş ve özellikle McCharty'cilik bir başka iktisat yaratmıştır!

1948 yılına kadar başta Henry Sidgwick, J.S.Mill, Leon Walras, Weiser, W.Pareto (fikilerin de değişmeler yaşamıştır), A.Marshall, A.L.Pigou (ılımlı), K.Wicksell, E.Barone, G.Cassel (1923), Fabian Sosyalistler (Sidney Webb, Beatrice Webb, G.Bernard Shaw) H.D.Dickinson, Jacob Marshak, daha sonraki jenerasyon H.Hotelling, A.Lerner, O.Lange, E.Durbin, J.K.Arrow, F.Modigliani, L.Klein, R.H.Coase (A.Lerner ile yakın arkadaş olan ve LSE'de doktora yapan R.H.Coase (Firma teorisi makalesini sosyalist görüşleri temelinde yazmıştır) sayılabilir.

1930 lu yıllarda “Yeni Sosyalizm, New Socialism” görüşleri İngiltere ve ABD de yaygındır. (Bockman, 2011, s.45) 1948 itibarı ile sosyalist iktisat, Neoklasik iktisadın alt dalı olarak düşünülüyordu. (Bockman, 2011, s.45)

1948 yılında ilk kurban Lori Tarshis'dir. Lori Tarshis, Kanadalı bir iktisatçıdır. 1930 larda Cambridge'de öğrenci olarak Keynes'in derslerini takip etmiş, 1947 yılında Keynes'in genel Teorisini yorumlayan giriş düzeyinde “The Elements of Economics” adlı ders kitabı yazmıştır. İlk başlarda kitap çok popülerdi. Sonra “sosyalist”, komünist görüşleri yaydığına ilişkin hücumlar yapılmıştır. (Davidson, 2008, s.549-568) Sonra sorunlu görülerek sözleşmesi uzatılmamıştır. Tarshis dışında, doğrudan (27 Kişi) ve dolaylı birçok “temizlik” yapılmıştır.

Samuelson'un ünlü iktisat (1948) kitabı da Tarshis kadar olmasa da kamu müdahalesi gibi kavramlar nedeniyle eleştirilmiştir

Samuelson daha sonra kitabında “sosyalizm” yerine “alternatif ekonomik sistemler” kavramını kullanmaya zorlanmıştır. (Bockman, 2011, s.53) İndekste sosyalizm kelimesi kullanılmamıştır. (Davidson, 2008) Aynı şekilde geleneksel Neoklasik iktisadın varsayımlarını kullanmaya başlamasıyla, hücum azalmıştır. İlk baskısında Neoklasik sentez terimini kullanmamış, sonra kullanmaya başlamıştır. (Davidson, 2008)

Samuelson, 1986 yılında şunları söylemiştir: (Tarshis'e hücumdan sonra (Çok dikkatli, hukukçu gibi davrandım. (Davidson, 2008).

Bu arada Eisner, Leonid Hurwicz, Don Patinkin, F.Modigliani gibi Keynesçi iktisatçılarda pembe- kıvılcık şeklinde eleştirilmiştir. Aynı durum New Deal savunanlar için de geçerliydi.

O.Lange'nin Chicago'dan ayrılmak zorunda kalmasıyla başlayan süreç, başta Yahudi kökenli (Yahudi kökenliler potansiyel komünistti!) iktisatçılar olmak üzere hemen bütün iktisatçılar matematik istatistiğe yöneler kendilerini güvene aldılar. (Weintraub, 2016)

⁶ Tel est le socialisme auquel je suis arrivé. C'est un socialisme scientifique, libéral et humanitaire.

3.3. Walras'ta Bilim Ayrımları

Walras bilimleri ikiye ayırmaktadır; 1. Doğal bilimler, 2. Moral bilimler. Doğal ve moral bilimler kendi içlerinde pür doğal bilimler, uygulamalı doğal bilimler; pür moral bilimler, uygulamalı moral bilimler olarak ikiye ayrılmaktadır. (Daal, 2005; Daal ve Walker, 2010) Pür doğal bilimlere örnek olarak matematik, fizik ve kimyayı; uygulamalı doğal bilimlere örnek olarak jeodezi, farmakoloji (ilaç bilim), sağlık bilimlerini (tıp) vermektedir. Uygulamalı moral bilimlere örnek olarak hukuk, etik ve teolojiyi vermektedir. (Daal, 2005; Daal ve Walker, 2010)

Uygulamalı doğal bilimler- İmpersonel şeylere karşı insanın yönetim kurallarıdır. Uygulamalı doğal bilimler (insan- şey(nesne)Jeodazi, farmakoloj (ilaç bilim)i, tıp (Daal, 2005)

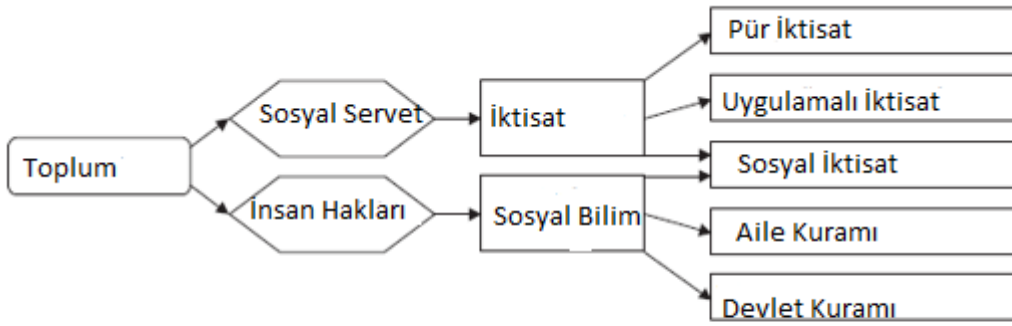
Uygulamalı moral bilimler- Her bireye karşı insanın yönetim kurallarının sağlanmasıdır. (Daal, 2005) Uygulamalı moral bilimlere örnek olarak hukuk, etik, teolojiyi vermektedir.

Walras'a göre bilimde üç aşama vardır; (Daal, 2005; Daal ve Walker, 2010)

1. Pür teori,
2. Uygulamalı teori veya sanat teorisi,
3. Sanatın pratik uygulanmasıdır.

Pür teori → Uygulamalı teori (art teorisi) → Art'ın (artizan) pratik uygulanması

Walras'ın bilim anlayışlarını aşağıdaki şekillerden takip etmek mümkündür. Şekil 5'de toplumu inceleyen bilimlerin sınıflandırılması yapılmaktadır. Buna göre iktisat, sosyal serveti inceleyen bilimdir.

Şekil 8. Toplum ve İlgili Bilimler

Şekil 6'da Doğa ve Moral bilimler pür ve uygulamalı bilimler olarak sınıflandırılmaktadır.

		Bilimler	
		Pür	Uygulamalı
Nesne	Doğa	Pür Doğal Bilimler	
	İnsan -Doğa ilişkisi	Pür Moral Bilimler	Uygulamalı Doğal Bil.
	İnsan-İnsan ilişkisi		Uygulamalı Moral Bil.

Şekil 6. Walras'ın Bilim Sınıflandırması

Şekil 7’de İktisat doğal ve moral bilimler çerçevesinde pür ve uygulamalı bilim olarak sınıflandırılmaktadır. Walras’a göre pür iktisat, doğal bilim gibidir.

		İKTİSAT	
		Pür	Uygulamalı
Nesne	Doğa	Pür Doğal İktisat	
	İnsan -Doğa ilişkisi	Pür Moral İktisat	Uygulamalı Doğal İkt.
	İnsan-İnsan ilişkisi		Uygulamalı Moral İkt.

Şekil 9. Walras’ın İktisat Sınıflandırması

Şekil 8’de, Şekil 7’deki iktisat ayrımları çerçevesinde üç kitabında yer alan bölümler gösterilmektedir.

		Kitaplar	
		Pür İktisat	Uygulamalı İktisat
Nesne	Doğa	Pür İktisat	
	İnsan-Doğa ilişkisi	Sosyal İktisat	Uygulamalı İktisat
	İnsan-İnsan ilişkisi	Kısım 1.	Sosyal İktisat Kısım 2, 3, 4.

Şekil 10. Şekil 7 Çerçevesinde Walras’ın Üç Temel Yapıtı

Şekil 9’da Walras’daki piyasa yaklaşımları ve devletin rolü gösterilmektedir.

		Arz edilen mal ve hizmetler	
		Çok sayıda üretici	Tek üretici
Talep edilen mal ve hizmetler	Çok sayıda Tüketici	Tam rekabet	Ekonomik monopol (Doğal monopol)
	Devlet (Kamu malları)		Moral monopol (Devlet monopolü)

Şekil 11. Tam Rekabet ve Tekel Durumları

3.4. Walras'ın İktisadı ve Moral İktisat

3.4.1. İktisada Genel Yaklaşımı

Walras'ın iktisadını, genellikle bilinenin tersine yalnızca pür iktisat olarak ele almamak gerekir, Walras'ta iktisat, pür iktisat, uygulamalı iktisat ve sosyal ekonomi bir bütündür.

Walras'a göre politik iktisat değişimde değer kuramı (pür iktisat), endüstri kuramı (servetin üretimi) ve mülkiyet kuramından (servetin bölüşümü, sosyal ekonomi) oluşmaktadır. Değer kuramı, pür iktisat fizik gibidir, pozitifdir. Buna karşın mülkiyet, adalet bölüşüm ile ilgilidir, normatiftir

Economics ile ilgili bilimler üçe ayırır. (Walras, 2010)

1. Doğal yasalar(değişimde değer, değişim, sosyal servet teorisi→ pür iktisat(ekonomik teori)
2. Tarım, sanayi, ticaret, kredinin en iyi koşullarını çalışma, servetin üretim teorisi, uygulamalı iktisat.
3. Sahiplik ve vergilemenin en iyi koşullarını çalışmak, servetin bölüşüm teorisi, sosyal ekonomi.

Buradan Walras'da iktisat biliminin (economics, political economy) üç bilimden oluştuğunu söyleyebiliriz; a) doğal bilim, b) moral bilim ve sanat(uygulamalı bilim). (Walras, 2014, 9)

Walras'a göre politik iktisat; bilim, sanat ve etiğin bir bileşimidir. Fiyat teorisi, doğal bilimdir. Pür değer teorisi nesnelere arasındaki ilişkiyi incelemektedir. İnsan faaliyetinin seçimleri yoktur. Bilim, gerçektir; etik ve adalet, iyi ve kötüyle; sanat, faydalı ve faydasız olanla ilgilenmektedir.

Bilimde gerçek, hakikat; sanatta, kullanabilirlik, işe yarama, yararlılık; moral bilimde, etik yani iyilik veya adalet sorunu ele alınmaktadır. Walras, 2014, 18)

Bilim ideal ve mutlak alanıdır. Politika oluşturma ve uygulama gerçeklik ve nispiğin alanıdır. Walras, 2010, 15)

Pür bilim ve uygulamalı bilim ilişkisi, rasyonel mekanikten→ makine yapımı gibidir. (Walras, 2010) İlginç bir nokta “Elements” in ilk bölümünde Walras, Smith'de bilimden ziyade sanatın, Say'de doğal bilim vurgusunun öne çıktığını belirtmektedir. (Walras, 2014,7) Bir anlamda Walras, Say ve Smith'in iktisadını birleştirmektedir.

3.4.2. Doğal Bilimci Walras

Walras'ın en yaygın bilinen çalışması, onu NeoKlasik iktisadın kurucusu yapan, 1874'de yayımlanan “*Elements of Pure Economics*” adlı çalışmasıdır. Pür ekonomi açısından yaklaşıldığında Walras, bireylere ekonomik molekül olarak yaklaşan, kalkülüs temelli iktisat bilimi geliştirme gayretinde olan bir kimsedir. Malların ticaretinde dengeye nasıl varılacağı araştırır. Bu anlamda iktisat onun için sosyal fiziktir.

Walras, pür ekonomiyi mekanik gibi fiziksel-matematiksel bir bilim olarak düşünmüştür. Ona göre matematiksel yöntem “*rasyonel yöntem*”dir. Matematikte deneysel yöntem yerine, rasyonel yöntem kullanılır (Marchionatti, 2007, 291–307)

Buraya kadar Walras, tümdengelimci, fiziksel-matematiksel yöntem savunucusu ve tümevarım ile deneye fazla açık olmayan bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Walras'ta tümdengelim zinciri, basitten karmaşığa, “*mutlaktan*” “*nispiliğe*” doğrudur (Daal ve Jolink, 1993, 54) İnsan–nesne ilişkisi kurulmamaktadır.

Özetle, Walras'da pür iktisat–değişim–doğal bilim–fizik ilişkisi görülmektedir. Walras, Newton ve Descartes'tan esinlenerek değişimin nesnelere arasında olduğunu düşünmektedir.

Kısaca, pür iktisatta, sosyal servetin doğası, nedeni ve yasalarını incelenmektedir. Değişim ve fiyatların belirlenmesi pür iktisat içindedir; evrenseldir, idealdir, fizik gibidir.

Walras'da sosyal servet teorisi, pür iktisat, fiziko- matematiksel bilimdir. Fizik teorileri gibi evrenselidir. Yalnız burada bir nokta çok önemlidir; Doğal bilimlerden farklı olarak sonuçlar deneyle doğrulanmazlar, uygulanırlar. Çünkü matematiksel metot, deneysel metot değil, rasyonel metottur.⁷ Fiziko (physico) matematiksel bilimler, matematiksel bilimlere benzerler.(Walras, 2014) Matematiksel metotta, reel tipler yerine ideal tiplerle (soyutlama) çalışılmaktadır.

Bu noktada bir tespitte bulunmak doğru olacaktır, pür ekonomideki (değişim teorisi) iktisat, ideal tipler üzerine kuruludur ve gerçeği ifade etmez.

Pür bilim olarak iktisat(pür iktisat), Şeylerin (material- inmaterial) değişimidir. (Daal, 2005)⁸ Şeyler, faydalı ve miktarda sınırlıdır.

Walras'a göre değişim doğal gerçektir. Çünkü şeylerde doğal olarak miktar sınırlıdır. Değişim bizim psikolojimizden, özgürlüğümüzden bağımsızdır.

Yer çekimi yasası gibi, değişimin özelliklerine saygı göstermeliyiz, çünkü onları değiştirmek mümkün değildir. (Daal, 2005)

Walras'da temel kavramlardan biri sosyal servettir. Sosyal servet, faydalı, miktarı sınırlı bütün kıt kaynakların toplamıdır. Nadir(kıt) şeyler= Sosyal servettir. Faydalı şeyler (sosyal servet) değerlidir ve değiştirilebilir.

Sosyal servet: Dayanıklı mallar + gelir malları veya sermaye malları + gelir mallarından oluşmaktadır. (Walras, 2010, kendi bölümü)

Pür ekonomiyi tam rekabet ve fayda maksimizasyonu ile de tanımlamak mümkündür. Walras'a göre tam rekabet mümkündür ve tam rekabet kural olmalıdır. (Daal, 2005) Bu çerçevede serbest rekabet, genel ekonomik denge, tatonnement, pür ekonominin temel kavramlarıdır. Pür ekonomide, genel denge, tam rekabet, bütçe sınırlamasına bağlı olarak fayda maksimizasyonu ele alınmaktadır. Genel ekonomik dengede karlar sıfır, gelire bağlı olarak bütün fayda tüketicilere gitmektedir. (Dal ve Walker, 2010)

Tam rekabetin olmadığı durumlarda (Doğal monopol ve devlet(moral) monopolü), özel sektör yerine devlet malların üretim ve yönetimini sağlamalıdır.

3.4.3. Moral İktisadı

Walras'da pür ekonomi kadar önemli bir alan moral iktisadıdır. Gerçekte pür iktisat, moral iktisadı açısından önemlidir. Çünkü sosyal ekonomi yoksulluk ve diğer kötülüklerin yok edildiği ideal toplumdur.

Walras'ta sosyal ekonomi ve moral ekonomisi eş kavramlar olarak kullanılmaktadır. Sosyal ekonomi fizik gibi değildir, sosyal bilimdir.

Sosyal ekonomide amaç eşitliktir. Bundan dolayı sosyal ekonomi, bölüşüm, mülkiyet ve vergileme teorisini içermektedir. Bölüşümün âdil olması için, pozisyonlarda eşitsizlikten ziyade, koşullarda eşitlik gereklidir.

Moral ilkeleri nasıl gerçekleşebilir? Walras'a göre, moral ilkelerinin (adalet probleminin çözümü) gerçekleşmesi için 4 element gereklidir; (Walras, 2010, 96)

1. Birey,
2. Devlet,
3. Özel kişisel pozisyonlar,
4. Genel sosyal koşullar.

Çözüm için ise iki element daha gerekli düzen (order) ve adalet.

Birey için özgürlük, devlet için otorite temeldir. Bireysel özgürlük, devlet otoritesi, koşulların eşitliği, pozisyonların eşitsizliği → Sosyal bilimin anayasasıdır.(S.130) Bunun bir diğer adı →Liberal sosyalizmdir. (Walras, 2010) Başka bir ifade ile eşitlik ve özgürlüğün gerçekleşmesidir.

Sosyal ekonomide birinci amaç, sosyal servetin toplum üyeleri arasında bölüşümüdür. Bölüşümde adalet nasıl sağlanacak? Bu bir başka konuya götürmektedir, sosyal servetin mülkiyeti.

⁷ Buradaki bilim anlayışı bana göre doğal hukuku hırlatmaktadır.

⁸ Daal, 2005, Uygulamalı İktisat kitabının tercümesine yazılan giriş makalesidir.

Sosyal servetin mülkiyeti, mülkiyet teorisi→ Etik bilimin konusudur.

Walras, ilke olarak özel mülkiyete karşıdır. Toprak devlete ait olmalı ve kiralanmalıdır. Walras'ın iktisadı daha çok kooperatifçilik temellidir.

Walras'a göre toprak üretilemez, bundan dolayı değeri sürekli artmaktadır. Toprak ulusun donanımıdır, toprağa ulus sahip olmalıdır.

Toprağı özel şahıslara ve girişimcilere kiralamak yoluyla kamu harcamalarını finanse etmek mümkündür. Bundan dolayı kamu harcamaları, vergiler yerine toprak kirası ile finansa edilmelidir.

İki ideali vardır: (a) tam rekabet altında piyasa dengesi, (b) devletin tam (perfect) fonksiyonu (Bürgenmeier, 1994, 342–352; Crillo, 1980, 298).

4. Uygulamalı İktisat

Uygulamalı bilimin iktisattaki karşılığı, uygulamalı iktisattır. Uygulamalı iktisat, sosyal servetin üretimi ile ilgilenmektedir. Sınırlı miktardaki faydalı şeyler endüstriyel olarak üretilebilirler veya çoğaltılabilirler. (Endüstri teorisi, uygulamalı iktisat) (Walras, 2014, 379)

Uygulamalı iktisatta amaç, sosyal ekonomi doğrultusunda pür iktisadın uygulamaya geçmesidir. Bir diğer ifade ile ekonomik problemleri çözmek için teorinin uygulanmasıdır.

Uygulamalı iktisatta kalkış noktası serbest rekabetin mümkün olduğu, olmadığı alanların belirlenmesidir. Mümkün olmadığı alanlarda ekonomi nasıl organize edilebilir, nasıl düzenlenebilir?

Walras'da öne çıkan yaklaşım devlet müdahalesi yerine, düzenlemesidir. Düzenleme, serbest fiyat rekabetinin sağlanması yönündedir. Para, sermaye, kredi, bankacılık, borsa düzenlemeler açısından önemlidir. Parada düzenleme, parasal sistemin istikrarı açısından önemlidir.

Serbest rekabetin olmadığı durumda tekel olabilir. Walras, tekelleri ekonomik (doğal) ve moral (kamu malları) tekeller olarak ikiye ayırmaktadır.

Doğal tekeller millileştirilmeli, serbest rekabetin avantajları korunarak dikkatli bir şekilde düzenlenmelidir. Doğal tekellere örnek olarak su, gaz ve demiryollarını vermektedir. Buralarda tam rekabet mümkün değildir; kurallar bunlar için geliştirilmektedir.

Kamu mal ve hizmetleri, moral tekeller, devletin yükümlülüğü altındadır.

Sonuç

Koppl'a (1995) göre Walras aslında Neoklasik iktisatçı da değildir. Buna göre,

(1) Walras için, serbest rekabet süreç değil, ideal son durumdur. Sosyal politikaların amacı, serbest rekabeti sağlamaktır.

(2) Walras, kapitalizm yerine “bilimsel sosyalizmi” amaçlamıştır. Toprağın millileştirmesi, kooperatif hareketi ve piyasa sosyalizmini savunmuştur. Walras'da her şey özel sektör değildir.

(3) Bireyselciliğin ve kolektivistizmin sentezini amaçlamıştır. Uç bireyselciliğe karşıdır. Devlet otoritesini de savunmuştur.

Koppl'ın tespitleri önemli olmakla birlikte, Walras'ın Neoklasik iktisatçı olmadığı görüşü tartışmalıdır. Walras, Neoklasik iktisatçıdır, fakat yaklaşımı genellikle kabul edildiği üzere pür iktisat yapmak değildir. Walras'ın görüşlerini a) bireysel özgürlük, b) devlet otoritesi, c) koşullarda eşitlik, b) pozisyonlarda eşitsizlik çerçevesinde ele almak gereklidir. Bunlar ayrılmaz bütündürler. Walras açısından (Neoklasik) iktisat biliminin evrenselliği çerçevesinde, tam rekabet piyasasında görüşleri hayata geçirilebilir.

Referanslar

- Aranzadi, J. (2018). Economic Reality and Human Action. In *Human Action, Economics, and Ethics* (pp. 5-7). Springer, Cham.
- Arrow, K. J. (2016). *On Ethics and Economics: Conversations with Kenneth J. Arrow*. Routledge.
- Baker, J. A., & White, M. D. (Eds.). (2016). *Economics and the virtues: building a new moral foundation*. Oxford University Press.
- Baranzini, R. (2004). Léon Walras' Socialism and his Economics. Colloque.
- Basu, K. (2019). *New Technology and Increasing Returns: The End of the Antitrust Century?* (No. 146). Institute of Labor Economics (IZA).
- Beckerman, W. (2017). *Economics as applied ethics: Fact and value in economic policy*. Springer.
- Bockman, J. (2011). *Markets in the name of socialism: The left-wing origins of neoliberalism*. Stanford University Press.
- Boulding, K. E. (1969). Economics as a moral science. *The American Economic Review*, 59(1), 1-12.
- Bowles, S. (2016). *The moral economy: Why good incentives are no substitute for good citizens*. Yale University Press, New Haven.
- Bürgenmeier, B. (1994). The misperception of Walras. *The American Economic Review*, 84(1), 342-352.
- Carrier, J. G. (2018). Moral economy: What's in a name. *Anthropological Theory*, 18(1), 18-35.
- Cato, S., & Lutz, A. (1841). Kenneth Arrow, moral obligations, and public policies.
- Davar, E. (2005). I. Walras, Studies in Applied Economics theory of the Production of Social Wealth. *European Journal of Political Economy*, 21, 1016-19.
- Davar, E. (2008). DA Walker, Walrasian Economics, Cambridge University Press, Cambridge and New York (2006) ISBN-13: 978-0-521-85855-7. *European Journal of Political Economy*, 24(3), 713-715.
- Davidson, P. (2008). Post World War II politics and Keynes's aborted revolutionary economic theory. *Economia e Sociedade*, 17(SPE), 549-568.
- Davis, J. B. (2018). Ethics and Economics: A Complex Systems Approach.
- Eren, E. (1989). Léon Walras ve "Bilimsel" Sosyalizm Anlayışı, Maliye Yazıları, 40-44
- Eren, E. (2011). *Walras'ın İktisadi Düşüncesi ve Yansımaları: 'Fransa'nın Karl Marx'ı mı, Kapitalizm'in Savunucusu Mu?*, (eds).O.İşler ve F.Yılmaz, İktisadi Felsefeyle Düşünmek, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Eren, E. (2017). *Neoklasik İktisat Liberal Düşüncenin İktisadi midir?* İktisat ve Toplum, Eylül 2017
- Götz, N. (2015). 'Moral economy': its conceptual history and analytical prospects. *Journal of Global Ethics*, 11(2), 147-162.
- Hajnal, Z. *MORAL ECONOMICS—FROM A THEORETICAL BASIS TO BUILDING THE NEXT ECONOMIC SYSTEM* (Doctoral dissertation, bgf).

- Hausman, D., McPherson, M., & Satz, D. (2016). *Economic analysis, moral philosophy, and public policy*. Cambridge University Press.
- Hodgson, G. M. (2012). *From pleasure machines to moral communities: an evolutionary economics without homo economicus*. University of Chicago Press, Chicago.
- Ims, K. J. (2017). Happiness and human flourishing. In *Economics as a moral science* (pp. 79-93). Springer, Cham.
- Jolink, A. (1996). The Evolutionist Economics of Léon Walras.
- Jolink, A., & Van Daal, J. (1989). Leon Walras's Mathematical Economics and the Mechanical Analogies. *Journal of the History of Economic Thought*, 11(1), 25-32.
- Juurikkala, O. (2018). Law and Virtue: An Economic Analysis. Available at SSRN 3296973.
- Keane, W. (2019). *How everyday ethics becomes a moral economy, and vice versa* (No. 2019-9). Economics Discussion Papers.
- Klamer, A. (2017). *Doing the right thing*. Ubiquity Press.
- Klamer, A. (2018). Economics Is a Moral Science: A Value Based Approach. In *Economic Objects and the Objects of Economics* (pp. 169-181). Springer, Cham.
- Koppl, R. (1990). *Price theory as physics: The Cartesian influence on Walras*. Fairleigh Dickinson University, Samuel J. Silberman College of Business Administration, Center for Research in Economics and Finance.
- Koppl, R. (1995). The Walras Paradox. *Eastern Economic Journal*, 21(1), 43-55.
- Kranton, R. (2019). The Devil Is in the Details: Implications of Samuel Bowles's The Moral Economy for Economics and Policy Research. *Journal of Economic Literature*, 57(1), 147-60.
- Marchionatti, R. (2006). On the application of mathematics to political economy'. The Edgeworth–Walras–Bortkiewicz controversy, 1889–1891. *Cambridge Journal of Economics*, 31(2), 291-307.
- Ménard, C. (1990). The Lausanne Tradition: Walras and Pareto. In *Neoclassical Economic Theory, 1870 to 1930* (pp. 95-150). Springer, Dordrecht.
- Myrdal, G. (1972). How Scientific are the Social Sciences? 1. *Journal of Social Issues*, 28(4), 151-170.
- Pandit, V. (2016). *Ethics, economics and social institutions*. Springer, Singapore.
- Peil, J., & van Staveren, I. (Eds.). (2009). *Handbook of economics and ethics*. Edward Elgar Publishing.
- Rogan, T. (2017). *The moral economists: RH Tawney, Karl Polanyi, EP Thompson, and the critique of capitalism*. Princeton University Press, Princeton
- Rona, P. (2017). Why Economics Is a Moral Science. In *Economics as a Moral Science* (pp. 3-9). Springer, Cham.

- Rona, P., & Zsolnai, L. (2017). Agenda for Future Research and Action. In *Economics as a Moral Science* (pp. 271-274). Springer, Cham.
- Sandmo, A. (2007). Retrospectives: Léon Walras and the Nobel Peace Prize. *Journal of Economic Perspectives*, 21(4), 217-228.
- Sayer, A. (2000). Moral economy and political economy. *Studies in political economy*, 61(1), 79-103.
- Turpin, P. (2011). *The Moral Rhetoric of Political Economy: Justice and Modern Economic Thought*. Routledge.
- van Daal, J. (2006). Léon Walras's Economics*: From Pure to Normative?. In *From Walras to Pareto* (pp. 51-67). Springer, Boston, MA.
- Van Daal, J., & Jolink, A. (1993). *The equilibrium economics of Léon Walras*. Routledge.
- van Dalen, H. P. (2019). Values of economists matter in the art and science of economics. *Kyklos*.
- Wagner, R. E. (2016). *Politics as a peculiar business: Insights from a theory of entangled political economy*. Edward Elgar Publishing.
- Walker, D. A. (1970). Léon Walras in the light of his correspondence and related papers. *Journal of Political Economy*, 78(4, Part 1), 685-701.
- Walker, D. A. (1984). Is Walras's theory of general equilibrium a normative scheme?. *History of Political Economy*, 16(3), 445-469.
- Walker, D. A. (2001). Introduction", ed. D. A. Walker, *The Legacy of Léon Walras* içinde, EE
- Walras, L. (2010). *Studies in social economics*. Routledge.
- Walras, L. (2014). *Léon Walras: Elements of Theoretical Economics: Or, The Theory of Social Wealth*. Cambridge University Press.
- Weintraub, E. R. (2017). McCarthyism and the Mathematization of Economics. *Journal of the History of Economic Thought*, 39(4), 571-597.
- Wight, J. B. (2015). *Ethics in economics: An introduction to moral frameworks*. Stanford University Press.
- Zsolnai, L. Peter Rona and Laszlo Zsolnai (Eds.): *Economic Objects and the Objects of Economics*. 2018. Springer. pp. 151-159.